

TA'LIM JARAYONIDA O'QUVCHILARNING BILISH EHTIYOJLARINI RIVOJLANTIRISH

Kuchkarova Shaxnoza Karimovna

*Samarqand viloyati Ishtixon
tumani 59-maktab psixologi*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilish ehtiyojlarini rivojlantirishning psixologik-pedagogik asoslari yoritilgan. Bilish ehtiyoji o'quvchilarning o'qishga bo'lgan ichki motivatsiyasi bo'lib, u shaxsning faolligi, mustaqil fikrlashi va intellektual rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Maqolada bilish ehtiyojini shakllantirish omillari, motivatsion yondashuvlar va samarali ta'lim usullari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: bilish ehtiyoji, motivatsiya, ta'lim jarayoni, o'quvchi, qiziqish, kognitiv rivojlanish, psixologik yondashuv, faollik, mustaqil fikrlash, o'qitish usullari.

KIRISH

Bilish ehtiyoji insonning atrof-muhitni anglash, yangi bilimlarni egallash va o'zini rivojlantirishga bo'lgan ichki intilishidir. Ta'lim jarayonida ushbu ehtiyojni shakllantirish o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartiradi va ularning o'quv faoliyatini faollashtiradi. O'quvchilarda bilish ehtiyojining rivojlanishi ko'plab omillarga bog'liq. Eng muhim omillardan biri motivatsiyadir. Ichki motivatsiya kuchli bo'lgan o'quvchi bilim olishga qiziqadi, savollar beradi va mustaqil izlanishga intiladi.

O'qituvchining pedagogik mahorati ham bilish ehtiyojini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Qiziqarli darslar, muammoli vaziyatlar yaratish, interaktiv metodlardan foydalanish o'quvchilarda faol fikrlashni kuchaytiradi. Muammoli ta'lim usuli bilish ehtiyojini rivojlantirishning samarali vositalaridan biridir. O'quvchilarga tayyor bilim berish o'rniga, ularni muammoli vaziyatlar orqali izlanishga yo'naltirish ularning tafakkurini faollashtiradi.

Shuningdek, o'quvchilarning qiziqishlarini hisobga olish muhimdir. Har bir o'quvchining individual qiziqishi va qobiliyatiga mos topshiriqlar berish uning bilim olishga bo'lgan ichki ehtiyojini kuchaytiradi. Rag'batlantirish va ijobiy baholash ham bilish ehtiyojini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. O'quvchining kichik yutuqlarini ham e'tirof etish uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va o'qishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi.

O'quvchilarda mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish ham bilish ehtiyojini rivojlantiradi. Mustaqil topshiriqlar, loyihalar va ijodiy ishlar o'quvchini faol izlanishga undaydi.

Ijtimoiy muhit ham bu jarayonda muhim o'rin tutadi. Sinfdagi ijobiy psixologik muhit, tengdoshlar bilan hamkorlik va o'qituvchi bilan ishonchli munosabatlar bilish ehtiyojini mustahkamlaydi.

Ijtimoiy terapiyada o'quvchilarning motivatsion ehtiyojlar sohasiga ta'sir etish, ijtimoiy xulq-atvorni shakllantirish imokniyati yaratiladi. Kognitiv terapiyada esa o'quvchilarning kognitiv sohasidagi o'ziga xos jihatlar korreksiyanlanadi.

Kognitiv terapiya usul sifatida juda ko'p afzalliklarga ega. Bu ilmiy yo'naltirilgan yo'nalishdir, ya'ni psixologiya va neyrofiziologiyani so'nggi yutuqlari shaklida mustahkam asosga ega. O'tkaziladigan korreksion tadbirlar natijalari maxsus testlar bilan tekshirilishi mumkin.

Kognitiv terapiya mijozning fikr-mulohazalari bilan ketma-ket bosqichlardan iborat jiddiy korreksiyalash tuzilmasiga ega. Korreksiyalash jarayoni doirasida mijoz va psixoterapevt o'rtasidagi munosabatlar o'zaro hurmat asosida quriladi. Ko'p yillik tadqiqotlarga ko'ra, kognitiv terapiya asosida mijozlar avvallari o'zlari uchun yopiq deb hisoblagan sohalarda ham muvaffaqiyatga erishadilar. Bu shuni anglatadiki, korreksion tadbirlar natijasida doimiy muvaffaqiyatga erishiladi.

Inson ba'zida voqeilikka hech qanday aloqasi bo'lmagan stereotiplar va e'tiqodlarga bo'ysunadigan muayyan xatti-harakatlar namunalariga rioya qilishga intiladi. Shu sababli u azob chekadi, noto'g'ri qarorlar qabul qiladi, mojarolarga kiradi va o'zini baxtli his qilmaydi. U bilan qanday kurashish kerak? Ehtimol, kognitiv terapiya yordam berishi mumkin.

Kognitiv terapiyaning o'ziga xos xususiyati shundaki, psixoterapevt mijozga qanday qilib to'g'ri fikrlashni o'rgatmaydi, balki u bilan birgalikda odatiy fikrlash turi unga yordam beradimi yoki to'sqinlik qiladimi yoki yo'qligini aniqlashga harakat qiladi. Bu jarayonda mijoz psixoterapiyada faol ishtirok etishi, uy vazifasini bajarishi va bu jarayonga mas'uliyat bilan munosabatda bo'lishi ijobiy samara beradi. Psixolog Natalya Garanyan kognitiv psixoterapiya usuli haqida shunday deydi: -

«Erkinroq his qilish, o'zimizni va atrofimizdagi dunyo voqealarini ochiqroq idrok qila boshlash uchun biz idrok va fikrlashning individual stereotiplari buni amalga oshirishga qanday xalaqit berishini tushunishimiz va ulardan xalos bo'lishimiz kerak»

Har birimiz o'zimizni, uning atrofidagi odamlarni va dunyoni o'ziga xos individual tarzda idrok qilamiz. Biz shunchaki rang yoki tovushga munosabat bildirmaymiz, biz eshitgan so'zlarning ma'nosini avtomatik ravishda qayd etmaymiz, balki faqat biz uchun muhim bo'lgan narsani faol ravishda tanlaymiz.

Kognitiv psixoterapevtlarning fikriga ko'ra, insonning ma'lumotni qanday qabul qilishini va "qayta ishlashini", dunyoga o'z nuqtai nazarini qanday shakllantirishini

tushunib, nima uchun u muayyan psixologik muammolarga duch kelganini aniqlash mumkin. Va fikrlash tarzini o'zgartirish orqali bu muammolarni hal qilish mumkin.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda kognitiv psixoterapiyaning maqsadi haqida quyidagi xulosalarni shakllantirish mumkin:

shaxsdagi ruhiy buzilish belgilarini kamaytirish yoki to'liq bartaraf etish;

mijozning psixologik-ijtimoiy muammolarini hal qilish (bu ruhiy buzilish oqibati yoki undan oldin bo'lishi mumkin);

korreksion tadbirlar tugatgandan keyin qaytalanish ehtimolini kamaytirish;

psixopatologiyani rivojlanishiga turtki bo'lgan sabablarni bartaraf etish: noto'g'ri e'tiqodlarni o'zgartirish, kognitiv xatolarni tuzatish, disfunktsional xatti-harakatlarni o'zgartirish.

Kognitiv psixoterapiyaning asosiy vazifalari esa korreksion tadbirlar jarayonida fikrlarning hissiyotlar va xatti-harakatlarga ta'sirini amalga oshirish, qo'llab-quvvatlaydigan va rad etadigan salbiy avtomatik fikrlar va dalillarni o'rganish, salbiy avtomatik fikrlarni aniqlash va ularni kuzatishni o'rganish, noto'g'ri bilimlarni yanada oqilona fikrlar bilan almashtirish, kognitiv xatolarning paydo bo'lishi uchun qulay zamin yaratadigan noto'g'ri e'tiqodlarni kashf qilish va o'zgartirish.

Kognitiv-xulq-atvorli psixoterapiyasida quyidagi usullardan keng foydalaniladi: salbiy fikrlar bilan kurashish ("bu befoyda", "bundan hech qanday yaxshilik bo'lmaydi", "baxtli bo'lishga loyiq emas");

muammoni idrok etish uchun muqobil strategiyalarni izlash;

o'tmishdagi travmatik tajribani qayta ko'rib chiqish yoki yashash, bu hozirgi kunga ta'sir qiladi va mijozga haqiqatni yetarli darajada baholashni qiyinlashtiradi.

Mazkur yondashuvlarni ta'limga tadbiq etishni ijtimoiy va kognitiv terapiya elementlarini qo'llash orqali optimallashtirish muhimdir. Bunda:

O'quvchilarning o'ziga berradigan bahosini adekvatlashtirish orqali "ijtimoiy Men"ni shakllantirish va ta'lim bilan bog'liq affilyativ (tengdoshlar bilan munosabat, hamkorlikdagi faoliyat) ehtiyojlarni me'yorlashtirishga;

Ta'limga nisbatan "baholovchi emotsional" munosabatni hissiy soha psixokorreksiyasi orqali adekvatlashtirish va ijtimoiy rollar, munosabatlarni modellashtirish asosida konstruktiv muloqot kompetensiyasini rivojlantirishga;

O'quvchida kognitiv-motivasion sohaga korreksion ta'sir etish orqali adekvat

"o'quvchi pozitsiyasini" tarkib toptirish va shaxsning o'ziga nisbatan munosabatin ijtimoiy dadillik va intellektual xislarni rivojlanishiga ustuvorlik berish orqali shakllantirishga e'tibor qaratiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilish ehtiyojlarini rivojlantirish ularning intellektual va shaxsiy rivojlanishi uchun muhim omildir. Motivatsiya, muammoli ta'lim, individual yondashuv va ijobiy psixologik muhit bu

jarayonning samaradorligini oshiradi. O'qituvchi, oila va ta'lim muassasasining hamkorligi o'quvchilarda mustahkam bilish ehtiyojini shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXAT:

1. G'oziyev E.G'. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Karimova V.M. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
3. Nishonova Z.T. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent, 2020.
4. Davletshin M.G. Ta'lim psixologiyasi. – Toshkent, 2017.
5. Lev Vygotsky. Zone of Proximal Development. – 1978.
6. John Dewey. Experience and Education. – 1938.
7. UNESCO. Learning and Motivation in Education. – Paris, 2021.
8. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020. Kuchkarova